

ČEŠLIUGAR

Biblioteka
SUPERNOVA

Urednik
Aleksandar Šurbatović

Naslov originala
Donna Tartt
THE GOLDFINCH

Copyright © 2013 by Tay, Ltd.
All rights reserved.
Copyright © ovog izdanja *Dereta*

DONA TART
ČEŠLIJGAR

Prevod sa engleskog
Vesna Stojković

Za majku

Za Kloda

I

Apsurd ne oslobađa, on obavezuje.

– Alber Kami

Poglavlje 1

DEČAK SA LOBANJOM

I

Dok sam još bio u Amsterdamu, prvi put posle mnogo godina sanjao sam svoju majku. Bio sam zatvoren u hotelu više od nedelju dana, plašeci se da ikoga pozovem telefonom ili izađem, a srce bi mi posrnulo i zamucalo čak i na najbezazlenije zvuke: zvono lifta, kloparanje kolica sa mini-barom, čak i zvuk časovnika na crkvi koji otkucavaju pun sat, Vestertoren, Krajtberg, sa nekim mračnim prizvukom u tom zveketu, prožetim nekakvim bajkovitim osećajem propasti. Po danu sam sedeo u podnožju kreveta, upinjući se da rastumačim vesti na holandskom na televiziji (uzalud, jer nisam znao ni reč holandskog), a kad bih odustao, seo bih pored prozora i zurio u kanal s kaputom od kamilje dlake prebačenim preko odeće – napustio sam Njujork u žurbi i odeća koju sam poneo nije bila dovoljno topla, čak ni unutra.

Napolju je sve vrvelo od veselja i aktivnosti. Bio je Božić, noću su na mostovima preko kanala treperila svetla; *damen en heren* rumenih obraza, umotani u šalove koji su lepršali na ledenom vetru, truckali su se biciklima niz kaldrmu sa božićnim jelkama privezanim pozadi. Po podne bi amaterski orkestar svirao božićne pesme koje su, zvonke i nežne, lebdele u zimskom vazduhu.

Nabacani poslužavnici naručene hrane; previše cigareta; mlaka votka iz prodavnice na aerodromu. Tokom tih nemirnih dana zatočeništva, upoznao sam svaki pedalj sobe kao što zatvorenik upozna svoju ćeliju. Bio sam prvi put u Amsterdamu; grad gotovo uopšte nisam video, a ipak sama soba, svojom turobnom, prohladnom, suncem ispranom lepotom, odisala je nekim duhom Severne Evrope, kao minijaturni model Holandije: kreč i protestantska čestitost pomešani s podrobno obojenim luksuzom dovezenim trgovačkim brodovima sa Istoka. Proveo sam nerazumno mnogo vremena proučavajući par minijatura, ulje na platnu u pozlaćenom okviru, koje su visile iznad pisaćeg stola, jedna sa seljacima

koji se klizaju po zaleđenom jezeru pored crkve, druga sa jedrenjakom koji poskakuje po uzburkanom zimskom moru: ukrasne reprodukcije, ništa posebno, iako sam ih proučavao kao da u sebi kriju, šifriran, nekakav ključ do skrivenog srca starih flamanskih majstora. Napolju je susnežica udarala o prozorska stakla i sipila nad kanalom pa, iako je brokat bio raskošan a tepih mek, zimska svetlost je ipak nosila studeni prizvuk 1943, oskudice i štednje, slabog čaja bez šećera i odlaska u krevet praznog stomaka.

Svakog jutra, dok je napolju još uvek bio mrak, pre nego što bi dodatni službenici došli na posao, a predvorje počelo da se puni, otišao bih u prizemlje po novine. Hotelsko osoblje kretalo se tiho sašaptavajući se, hladno prelazeći pogledima preko mene kao da me zapravo ne vide, Amerikanca iz sobe 27 koji nikad ne silazi po danu; a ja sam pokušao da ubedim sebe da će se noćni menadžer (tamno odelo, vojnička frizura, naočari sa debelim okvirom) verovatno potruditi da spreči probleme ili izbegne gungulu.

U *Herald tribjunu* nije bilo nikakvih vesti o mojoj neprilici, ali priča je bila po svim holandskim novinama, zbijeni pasusi teksta na stranom jeziku, koji su izluđujuće visili tik van moje moći poimanja. *Onopgeloste moord. Onbekende*. Popeo sam se na sprat i vratio u krevet (potpuno obučen, jer je u sobi bilo toliko hladno) i raširio novine po pokrivaču: fotografije policijskih kola, traka kojom je obeleženo mesto zločina, čak je i natpise bilo nemoguće odgonetnuti i iako izgleda nisu znali moje ime, nisam nikako mogao da znam da li imaju moj opis ili ne iznose sve informacije u javnost.

Soba. Radijator. *Een Amerikaan met een strafblad*. Maslinastozelena voda u kanalu.

Pošto sam bio bolestan i smrzavao se, a najveći deo vremena nisam znao šta bih sa sobom (zaboravio sam da ponesem knjigu, kao i toplu odeću), veći deo dana ostajao sam u krevetu. Noć je, čini se, padala usred popodneva. Često bih – usred šuškanja rasprostrtih novina – na momente utonuo u san, a moji snovi su uglavnom bili zamučeni istom neodređenom strepnjom koja se probijala na javu: suđenja, prtljag koji se otvori po betonu, a moja odeća se rasipa na sve strane i beskonačni aerodromski hodnici gde trčim za avionima za koje znam da ih nikada neću stići.

Zahvaljujući groznici, imao sam mnogo čudnih i veoma upečatljivih snova, preznojavao se bacakajući se, ne znajući da li je dan ili noć, ali poslednje i najgore od ovih noći sanjao sam majku: kratak, tajanstven san, više nalik na priviđenje. Bio sam u Hobijevoj radnji – tačnije, u nekakvom avetinjskom prostoru iz sna nameštenom tako da izgleda kao nedovršena verzija radnje – kada mi je ona iznenada prišla s leđa tako da sam video njen odraz u ogledalu. Ugledavši je, bio sam paralisiran od sreće; bila je to ona, sve do najsitnijeg detalja, šare njenih pegica, smešila mi se, lepša ali ne i starija, crne kose i usana čudno izvijenih naviše, ne san već prisustvo koje je ispunilo celu sobu: sila sama po sebi, oživljena drugost. I ma koliko to želeo, znao sam da ne mogu da se okrenem, da bih, ako je direktno pogledam, prekršio zakone i njenog i svog sveta; došla mi je na jedini način na koji je mogla i pogledi su nam se na jedan dug i miran trenutak sreli u ogledalu; ali baš kada se činilo da će progovoriti – sa nekakvom mešavinom veselja, ljubavi i ogorčenja – između nas se uvukla nekakva magla i ja sam se probudio.

II

Sve bi bilo bolje da je ona preživela. Ovako, umrla je kada sam bio dete i, iako sam za sve što mi se od tada dogodilo u potpunosti sam kriv, kada sam je izgubio, izgubio sam svaki putokaz koji bi me možda odveo na neko srećnije mesto, u neki naseljeniji ili prijatniji život.

Njena smrt, linija razgraničenja: Pre i Posle. I mada je turobno priznati to posle toliko godina, nikada nisam upoznao nikoga pored koga sam se osećao toliko voljeno kao pored nje. U njenom prisustvu sve bi oživelo; zračila je volšebnim nestvarnim svetlom pa si, posmatrajući nešto njenim očima, video to u jasnijim bojama nego obično – sećam se kako smo nekoliko nedelja pre nego što je umrla kasno večerali u nekom italijanskom restoranu u Vilidžu i kako me je uhvatila za rukav, ugledavši iznenada gotovo bolnu ljupkost rođendanske torte sa upaljenim svećicama koju su izneli iz kuhinje, jedva primetni krug svetla koje treperi po tamnom plafonu, a onda su tortu spustili da blešti okružena porodicom, ozarivši lice jedne stare gospođe okružene osmesima, dok se konobari udaljavaju sa rukama iza leđa – samo obična rođendanska

večera kakvu možete videti u bilo kom jeftinom restoranu u centru grada i siguran sam da je ne bih ni upamtio da ubrzo nakon toga nije umrla, ali neprestano mi se vraćala u misli posle njene smrti i verovatno ću razmišljati o tome celog života: tom krugu upaljenih svećica, *tableu vivant* svakodnevnne, svakidašnje sreće koja je izgubljena kada sam izgubio nju.

A bila je i lepa. To je gotovo sporedno, ali ipak, bila je. Kad je tek došla u Njujork iz Kanzasa, radila je honorarno kao manekenka, mada joj je uvek bilo previše nelagodno pred kamerom da bi bila naročito dobra u tome; šta god da je posedovala, nije se moglo preneti na film.

A ipak je bila u potpunosti svoja: retkost. Ne sećam se da sam ikada video ikoga ko je zaista ličio na nju. Imala je crnu kosu, svetlu kožu koja bi se leti osula pegicama, nežne plave oči s puno svetla; a u kosini njenih jagodičnih kostiju primećivao se neobični spoj plemenskog i keltskog sumraka, pa su ljudi ponekad pretpostavljali da je Islandanka. Zapravo, bila je polu-Irkinja, polu-Čiroki Indijanka, iz grada u Kansasu blizu granice sa Oklahomom i volela je da se našali na račun svog porekla, iako je bila blistava i krepka i otmena poput trkačkog konja. Taj egzotičan karakter nažalost deluje nekako previše kruto i nepomirljivo na fotografijama – njene pegice prekrivene šminkom, kosa vezana u konjski rep na zatiljku, poput nekog plemića u *Priči o Gendžiju* – a ono što se uopšte ne oseti je njena toplina, njena vedrina i nepredvidljivost, ono što sam kod nje najviše voleo. Iz mirnoće kojom zrači na slikama jasno je koliko je bila nepoverljiva prema kameri; podseća na tigricu na oprezu koja se sprema za napad. Ali u životu nije bila takva. Kretala se sa uzbudljivom hitrinom, naglih i lakih pokreta i uvek je sedela na ivici stolice, poput neke duge elegantne barske ptice koja samo što ne odleti. Voleo sam parfem od sandalovog drveta koji je nosila, grub i neočekivan, i šuštanje njene uštirkane košulje kada bi se sagnula da me poljubi u čelo. A njen osmeh je bio dovoljan da poželite da zaboravite šta god da ste radili i krenete za njom niz ulicu. Gde god da je išla, muškarci bi je pogledavali krajičkom oka, a ponekad bi je gledali tako da bi mi pomalo zasmetalo.

Ja sam bio kriv za njenu smrt. Drugi bi uvek požurili da me uvere da nije tako; i da, *samo sam dete, ko je mogao da očekuje, užasna nesreća, baksuz, moglo je svakom da se dogodi*, sve je to savršeno tačno, ali ne verujem ni reč.

Dogodilo se u Njujorku, 10. aprila, pre četrnaest godina. (Čak mi i ruka ustukne kod datuma; morao sam da je nateram da ga zapiše, samo

da primora olovku da se kreće po papiru. Nekada je to bio sasvim običan dan, ali sada štrči u kalendaru poput zarđalog eksera.)

Da se dan odvijao kao što je bilo planirano, stopio bi se neprimećeno s nebom, progutan bez traga, kao i ostatak mog osmog razreda. Čega bih se u vezi sa njim sada sećao? Malo čega ili ničega. Ali naravno, to jutro mi je opipljivije i jasnije od sadašnjosti, sve do natopljenog vlažnog vazduha. Tokom noći je padala kiša, užasna oluja, prodavnice su bile poplavljene, a par stanica podzemne železnice bile su zatvorene, a nas dvoje stajali smo na smočenom tepihu ispred naše stambene zgrade dok je njen omiljeni vratar, Goldi, koji ju je obožavao, išao unatraške niz Pedeset sedmu ulicu podignute ruke, zviždukom dozivajući taksi. Kola bi prorurila prskajući mlazeve prljave vode; visoko iznad nebodera kotrljali su se oblaci nabrekli od kiše, nošeni vetrom i prelazeći preko delova vedrog plavog neba, a dole na ulici, ispod izduvnih gasova, vetar je bio vlažan i nežan poput proleća.

„Ah, pun je, gospodo”, doviknuo je Goldi nadjačavajući buku na ulici, pomerivši se s puta kada je taksi, pluskajući, skrenuo za ugao i isključio svetlo. On je bio najsitniji od vratara: bledunjavi, mršavi, živahni čovečuljak, Portorikanac svetle puti, bivši bokser u perolakoj kategoriji. Iako je u licu bio podbuo od pića (ponekad bi se u noćnoj smeni pojavio zaudarajući na *J&B*), ipak je bio žilav, mišićav i brz – uvek se šalio, uvek bi u pauzi popušio cigaretu na uglu, premeštajući se sa noge na nogu i duvajući u šake u belim rukavicama kada je bilo hladno, pričao viceve na španskom i zasmejavao ostale vratare.

„Jutros vam se žuri?”, pitao je moju majku. Na njegovoj pločici sa imenom pisalo je BERT D, ali svu su ga zvali Goldi zbog njegovog zlatnog zuba i zato što je njegovo prezime, De Oro, na španskom značilo „zlatno”.¹

„Ne, imamo vremena, sve je u redu.” Ali izgledala je iscrpljeno i šake su joj se tresle dok je ponovo vezivala šal, koji je šibao i lepršao na vetru.

Sigurno je i Goldi to primetio, jer je pomalo prekorno pogledao u mene (koji sam se, vrdajući, naslonio na betonsku žardinjeru ispred zgrade, pogledavajući svuda samo ne u nju).

„Ne ideš vozom?”, pitao me je.

„O, treba štošta da obavimo”, rekla je majka, ne naročito uverljivo, kad je shvatila da ne znam šta bih rekao. Obično nisam obraćao mnogo pažnje na njenu odeću, ali ono što je tog jutra obukla (bela kabanica,

¹ *Gold* (engl.) – zlato. (Sve napomene u tekstu su redakcijske.)

tanani ružičasti šal, crno-bele mokasine) toliko mi se snažno urezalo u sećanje da mi je sada teško da je pamtim ikako drugačije.

Imao sam trinaest godina. Grozno mi je kad se setim koliko smo kruti bili jedno prema drugom tog poslednjeg jutra, toliko kruti da je i vratar to primetio; obično bismo drugarski razgovarali, ali tog jutra nismo imali mnogo toga da kažemo jedno drugom jer su me suspendovali u školi. Pozvali su je dan ranije na poslu; došla je kući ćutljiva i besna; a najstrašnije je bilo to što nisam čak ni znao zbog čega sam suspendovan, iako sam bio oko sedamdeset pet posto siguran da je gospodin Bimen (na putu od svoje kancelarije do zbornice) pogledao kroz prozor odmorišta na drugom spratu baš u pogrešnom trenutku i video me kako pušim u dvorištu škole. (Ili tačnije, video me kako stojim s Tomom Kejblom dok je *on* pušio, što se u mojoj školi praktično računalo kao isti prekršaj.) Majka je mrzela pušenje. Njeni roditelji – o kojima sam voleo da slušam priče i koji su nepravedno umrli pre nego što sam imao priliku da ih upoznam – bili su ljubazni treneri konja koji su putovali zapadom i zarađivali za život uzgajajući morgan konje: veseljaci koji su pili koktele, igrali kanastu, svake godine išli na Kentaki derbi i držali po kući cigarete u srebrnim kutijama. Onda se jednog dana, dok se vraćala iz štala, moja baka presamitila i počela da iskašljava krv i do kraja tinejdžerskog doba moje majke, na prednjem tremu su im stajale boce s kiseonikom, a roletne u spavaćoj sobi bile su stalno spuštene.

Ali – kao što sam se plašio, i to ne bez razloga – Tomova cigareta je bila samo vrh ledenog brega. Već neko vreme sam imao problema u školi. Sve je počelo, ili tačnije krenulo nizbrdo, kada je pre mesec dana moj otac pobegao i ostavio majku i mene; nikad ga nismo mnogo voleli i majka i ja smo, sve u svemu, bili srećniji bez njega, ali drugi kao da su se zgranuli i uznemirili zbog toga kako nas je iznenada ostavio (bez novca, alimentacije ili adrese na kojoj možemo da kontaktiramo sa njim), a nastavnici u mojoj školi na Gornjoj zapadnoj strani su me toliko sažaljivali, toliko su želeli da pokažu razumevanje i podršku, da su mi – učniku stipendisti – davali svakakve olakšice i produžene rokove i druge i treće šanse: mesecima su mi popuštali uže, dok nisam završio u veoma dubokoj rupi.

I tako su nas – mene i majku – pozvali u školu na razgovor. Sastanak je bio tek u jedanaest i trideset, ali pošto je majka morala da uzme slobodno prepodne, krenuli smo ranije na Zapadnu stranu – na doručak

(a, pretpostavljao sam, i ozbiljan razgovor) i kako bi kupila rođendanski poklon za nekog s kim je radila. Prethodne noći je ostala budna do pola tri, lica napetog pri svetlu kompjutera, pišući mejlove i pokušavajući da pripremi sve za jutro tokom kojeg će odsustvovati s posla.

„Ne znam šta vi mislite”, Goldi se prilično besno obratio mojoj majci, „ali meni je već dosta ovog proleća i vlage. Kiša, kiša...” Stresao se, tobože podigao kragu i pogledao u nebo.

„Mislim da bi po podne trebalo da se razvedri.”

„Da, znam, ali ja sam spreman za *leto*”, reče trljajući dlanove. „Ljudi odlaze iz grada, mrže ga, žale se na vrućinu, ali ja... Ja sam tropska ptica. Što toplije, to bolje. Samo daj!”, pljeskao je, uzmičući niz ulicu. „A reći ću vam šta najviše volim, to kako u julu ovde sve utihne... Zgrada ostane prazna i usnula, svi odu, znate?” Pucnuo je prstima, pored njega je projurio taksi. „To je *moj* odmor.”

„Ali zar se ne skuvate ovde?” Moj nedruželjubivi otac mrzeo je to kod nje – tu njenu sklonost da zapodene razgovor s konobaricama, vartarima, hriptavim starcima na hemijskom čišćenju. „Mislim, zimi bar možete da obučete još jedan kaput...”

„Čujte, ako radite na vratima zimi? Kažem vam, bude baš *hladno*. Ma koliko kaputa i kapa da obučete. Stojite tamo napolju, u januaru, februaru, a vetar duva sa reke? *Brrr*.”

Nervozno grizući nokat na palcu, zurio sam u taksije koji bi projurili pored Goldijeve ispružene ruke. Znao sam da će čekanje do razgovora u jedanaest i trideset biti mučno i mogao sam samo da mirno stojim i pokušam da ne istrtljam okrivljujuća pitanja. Nisam imao pojma čime bi mogli da iznenade majku i mene kada nas budu uveli u kancelariju; sama reč 'savetovanje' nagoveštavala je sazivanje nadležnih organa, optužbe i suočavanja, moguće izbacivanje. Bila bi katastrofa ako bih izgubio stipendiju; od odlaska mog oca bili smo švorc; jedva da smo imali novca za kiriju. Povrh svega: grizao sam se od brige da je gospodin Bimen nekako saznao da smo Tom Kejbl i ja provaljivali u prazne vikendice kada sam bio kod njega u Hemptonima. Kažem 'provaljivali', iako nismo obili nijednu bravu ili naneli bilo kakvu štetu (Tomova majka je bila agentica za prodaju nekretnina; ulazili smo unutra pomoću rezervnih ključeva koje smo zdipili s police u njenoj kancelariji). Uglavnom smo njuškali po ormanima i zavirivali u fioke toaletnih stočića, ali smo i uzeli neke stvari: pivo iz frižidera, neke *Xbox* igre i jedan DVD (Džet

Li, *Verni Deni*) i novac, sveukupno oko devedeset dva dolara: zgužvane novčanice od pet ili deset dolara iz tegle u kuhinji, gomile siće iz džepova u vešernicama.

Kad god bih pomislio na ovo, pozlilo bi mi. Prošli su meseci otkako sam bio kod Toma, ali mada sam pokušavao da ubedim sebe da gospodin Bimen ne može nikako da zna da smo ulazili u te kuće – kako bi mogao da zna? – moja mašta se razmahala i razletela na sve strane. Bio sam rešen da ne ocinkarim Toma (mada nisam bio sasvim siguran da on nije ocinkario mene), ali tako sam se pošteno uvalio u sos. Kako sam mogao da budem toliko glup? Provala je zločin; ljudi zbog toga odlaze u zatvor. Prethodne noći sam satima ležao budan na mukama, prevrćući se u krevetu, i gledao kišu kako udara o prozorsko staklo moje sobe, pitajući se šta da kažem ako me suoče s tim. Ali kako sam mogao da se branim kad nisam čak znao ni šta oni znaju?

Goldi je duboko uzdahnuo, spustio ruku i vratio se unatraske do mesta gde je moja majka stajala.

„Neverovatno”, rekao joj je, motreći jednim umornim okom na ulicu. „Imamo poplavu u Sohau, čuli ste za to, zar ne, a Karlos kaže da su blokirali neke ulice kod UN.”

Gledao sam smrknuto kako grupa radnika izlazi iz gradskog autobusa, neveseli poput roja stršljenova. Možda bismo imali više sreće da smo prepešačili na zapad par blokova, ali i majka i ja imali smo dovoljno iskustva sa Goldijem i znali smo da bi se uvredio kada bismo krenuli sami. Ali baš tada – toliko iznenada da smo se svi trgli – jedan taksi sa upaljenim svetlom doklizio je do nas preko ulice, podigavši mlaz vode koja je zaudarala na kanalizaciju.

„Pazite!”, rekao je Goldi, skočivši u stranu kad se taksi zaustavio – a onda je primetio da moja majka nema kišobran. „Čekajte”, rekao je i ušao u predvorje, do zbirke izgubljenih i zaboravljenih kišobrana koje je čuvao u limenoj kutiji pored kamina i delio po kišnim danima.

„Ne”, doviknula je moja majka, potraživši u torbi svoj majušni ras-klopivi prugasti kišobran, „nemoj se mučiti, Goldi, snašla sam se...”

Goldi je skočio nazad na ivičnjak i zatvorio za njom vrata taksija. Zatim se nagnuo i pokucao na prozor.

„Želim vam prijatan dan”, rekao je.

III

Volim da sebe smatram perceptivnom osobom (kao što, pretpostavljam, svako za sebe misli) i dok sve ovo zapisujem, u iskušenju sam da opišem senku koja se nadvila nad nas. Ali nisam imao predstavu šta donosi budućnost; jedina briga koja me je pritiskala bio je sastanak u školi. Kada sam nazvao Toma da mu kažem da sam suspendovan (šapući preko fiksnog telefona; oduzela mi je mobilni), on nije delovao naročito iznenađeno što to čuje. „Vidi”, rekao je prekinuvši me, „ne budi glup, Teo, niko ništa ne zna, samo drži jebeni jezik za zubima”, i pre nego što sam mogao išta da kažem, dodao je: „Izvini, moram da idem”, i prekinuo vezu.

U taksiju sam pokušao da odškrinem svoj prozor da uđe malo vazduha: bez uspeha. Zaudaralo je kao da je neko pozadi menjao prljave pelene, ili se možda zapravo posrao, a onda pokušao to da prikrije gomilom osveživača za vazduh sa mirisom kokosa, koji su mirisali kao losion za sunčanje. Sedišta su bila masna i izlepljena izolir-trakom, a amortizeri su gotovo sasvim otkazali. Kad god bismo prešli preko neke džombe, zubi bi mi zazvečali, baš kao i religiozna drangulija koja je visila na retrovizoru: medaljoni, minijaturni zakrivljeni mač koji se klatio na plastičnom lancu i bradati guru s turbanom, koji je prodornim očima zurio u zadnje sedište, dlana podignutog u znak blagoslova.

Duž Park avenije, nizovi lala stajali su u stavu mirno dok smo jurili pored njih. Bolivudski pop – utišan do slabog, gotovo podsvesnog zavijanja – hipnotički se uplitao i treperio, na samom pragu mog sluha. Lišće je tek počelo da izbija na drveću. Raznosači restorana „D’Agostino” i „Gristids” gurali su kolica natovarena namirnicama; usplahirene poslovne žene u cipelama s visokim potpeticama hitale su niz pločnik, vukući za sobom nadurenu decu iz vrtića; jedan radnik u uniformi čisto je smeće iz slivnika u đubravnici na štapu; advokati i berzanski mešetari pružali su dlanove i mrštili se gledajući u nebo. Dok smo se truckali uz aveniju (majka je delovala očajno, pridržavajući se za rukohvat), zurio sam kroz prozor u mrzovoljna radnička lica (smrknute gomile zabrinutih ljudi u kišnim mantilima što se tiskaju na pešačkim prelazima, ljudi koji piju kafu iz kartonskih čaša i pričaju mobilnim telefonima, krišom gledajući čas u jednu, čas u drugu stranu) i trudio se da ne razmišljam o

svim onim neprijatnim sudbinama koje bi mogle da me zadese: od kojih su neke uključivale sud za maloletnike ili zatvor.

Taksi je iznenada naglo skrenuo u Osamdeset šestu ulicu. Majka je kliznula na mene i zgrabila me za mišicu i video sam da je lepljiva od znoja i bleđa kao krpa.

„Da li ti je muka od vožnje?“, pitao sam, na trenutak zaboravivši na svoje brige. Na licu je imala žalostan, nepomičan izraz koji sam odlično poznavao: usne su joj bile čvrsto stisnute, čelo joj je sijalo, a oči su joj bile staklaste i ogromne.

Zaustila je da nešto kaže – a onda pokrila rukom usta kad se taksi uz trzaj zaustavio na semaforu, bacivši nas napred, pa silovito nazad o sedište.

„Drži se“, rekao sam joj, a onda se nagnuo i pokucao o prljavi pleksi-glas, tako da se vozač (Sik s turbanom) iznenađeno trgao.

„Čujte“, doviknuo sam kroz rešetku, „možemo ovde da izađemo, važi?“

Sik – čiji se odraz video u okićenom retrovizoru – zapiljio se u mene. „Želite ovde da stanete?“

„Da, molim vas.“

„Ali ovo nije adresa koju ste dali.“

„Znam. Ali ovde je u redu“, rekao sam, osvrnuvši se ka majci – razmazane maskare, klonula, kopa po torbi tražeći novčanik.

„Da li joj je dobro?“, sumnjičavo je pitao taksista.

„Da, da, dobro je. Samo moramo da izađemo, hvala.“

Drhtavim rukama, majka je izvadila zgužvanu gomilu vlažnih dolara i gurnula ih kroz rešetku. Kad je Sik provukao ruku i uzeo ih (pomirno, odvrativši pogled), izašao sam iz taksija i pridržao joj vrata.

Majka se malo zateturala zakoračivši na ivičnjak, pa sam je uhvatio za mišicu. „Jesi li dobro?“, bojažljivo sam je pitao kad se taksi odvezao. Bili smo u gornjem delu Pete avenije, pored velikih kuća koje su gledale na park.

Duboko je udahnula, a onda obrisala čelo i stegla me za mišicu. „Uf“, rekla je, hladeći lice dlanom. Čelo joj je blistalo, a oči su joj još uvek bile pomalo neusredsređene; podsećala je pomalo na raščupanu morskou pticu koju je vetar skrenuo s puta. „Izvini, još uvek sam malo nesigurna na nogama. Hvala bogu, pa izađosmo iz taksija. Biće mi dobro, samo mi treba malo vazduha.“

Ljudi su prolazili pored nas na vetrovitom uglu: školarke u uniformi trčale su nasmejane, zaobilazeći nas; dadilje su gurale kitnjasta dečja kolica u kojima su deca sedela po dvoje i troje. Pored nas je projurio usplahireni otac koji je ličio na advokata, vukući za sobom sinčića za zglob šake. „Ne, Brejdene”, čuo sam ga kako kaže dečaku, koji je kaskao da ga sustigne, „ne treba tako da razmišljaš, važnije je da imaš posao koji voliš...”

Zakoračili smo u stranu da izbegnemo sapunicu koju je nastojnik prospao iz kofe na pločnik ispred svoje zgrade.

„Reci mi”, rekla je majka – prislonivši prste na slepoočnice, „da li se samo meni učinilo ili je onaj taksi bio *neverovatno*...”

„Užasan? Losion za sunčanje i dečje govance?”

„Ali, stvarno”, hladila je lice dlanom, „ne bi bio problem da se nije svaki čas zaustavljao i ponovo kretao. Bilo mi je sasvim dobro, a onda me je odjednom pogodilo.”

„Zašto nikad ne pitaš da li možeš da sediš na prednjem sedištu?”

„Zvučiš baš kao tvoj otac.”

Posramljeno sam skrenuo pogled – jer i ja sam to čuo, nagoveštaj njegovog iritirajućeg, sveznajućeg tona. „Hajde da prošetamo do Medisona i nađemo ti negde da sedneš”, rekao sam. Umirao sam od gladi, a tamo je bio jedan restoran koji mi se sviđao.

Ali ona je – gotovo se stresavši kad ju je prozeo talas mučnine – odmahнула glavom. „Vazduha.” Obrisala je razmazanu maskaru ispod očiju. „Prija mi vazduh.”

„U redu”, rekao sam, malo prebrzo, želeći da budem popustljiv. „Kako god želiš.”

Silno sam se trudio da budem ljubazan, ali je majka – ćudljiva i smušena – primetila moj ton; pažljivo se zagledala u mene, pokušavajući da prokljuvi o čemu razmišljam. (Ovo je bila još jedna loša navika koju smo razvili, zahvaljujući godinama provedenim sa mojim ocem: da pokušavamo da jedno drugom čitamo misli.)

„Šta?”, rekla je. „Želiš negde da ideš?”

„Ovaj, ne, ne baš”, rekao sam, zakoračivši unazad i uznemireno se osvrćući oko sebe; iako sam bio gladan, nisam bio u poziciji da na bilo čemu insistiram.

„Biće mi dobro. Samo me pusti malo.”

„Možda...”, uznemireno žmirkajući, šta želi, šta bi je zadovoljilo?, „šta misliš da odemo da sednemo u park?”

Na moje olakšanje, klimnula je glavom. „U redu”, rekla je, glasom koji me je podsećao na Meri Popins, „ali samo da dođem do vazduha”, i krenuli smo do pešačkog prelaza na Sedamdeset devetoj ulici: pored ukrasnog žbunja u baroknim žardinjerama, glomaznih vrata sa gvozdenim ukrasima. Svetlo je izbledelo u industrijski sivu nijansu, a vetrić je bio težak poput pare iz čajnika. Na drugoj strani ulice pored parka, umetnici su postavljali svoje štandove, razmotavali platna, kačili akvarel reprodukcije Katedrale Svetog Patrika i Bruklinskog mosta.

Išli smo u tišini. Misli su mi se rojile oko mojih sopstvenih briga (Da li su zvali Tomove roditelje? Zašto se nisam setio da ga pitam?), kao i šta ću da naručim za doručak čim uspem da je odvučem u restoran (vestern omlet sa domaćim krompiričićima i slaninom; ona će uzeti ono što uvek uzima, ražani tost s poširanim jajima i šolju crne kafe) i jedva da sam obraćao pažnju na to gde idemo kad sam shvatio da je upravo nešto rekla. Nije gledala u mene već negde preko parka, a izraz na njenom licu podsetio me je na jedan poznati francuski film čiji naziv nisam znao, gde rastrojani ljudi idu niz ulice šibane vetrom i mnogo pričaju, ali zapravo ne razgovaraju jedni sa drugima.

„Šta si rekla?”, pitao sam, posle nekoliko zbunjenih trenutaka, ubrzavši korak da je sustignem. „Veliko isključenje...?”

Kao da se prepala i zaboravila da sam tu. U belo kabanici – koja je lepršala na vetru – još je više podsećala na dugonogog ibisa, kao da će svakog časa raširiti krila i odleteti preko parka.

„Kakvo veliko isključenje?”

„Oh.” Zbunjeno me je pogledala, a onda je odmahнула glavom i namah se nasmejala, onim svojim jasnim, detinjim smehom. „Ne. Rekla sam *vremensko iskrivljenje*.”

Iako je to što je izgovorila bilo čudno, znao sam na šta misli, ili sam bar mislio da znam – na onaj drhtaj prekida, izgubljene sekunde na pločniku poput trzaja izgubljenog vremena, ili nekoliko kadrova isečenih iz filma.

„Ne, ne, kuco, nego ovo mesto.” Razbarušila mi je kosu, nateravši me da se nekako iskošeno, posramljeno nasmejem: *kuco* je bilo moje ime od milja i nije mi se više sviđalo, kao ni to kada mi razbaruši kosu, ali iako sam se osećao glupavo, bilo mi je drago što vidim da je bolje

raspoložena. „Uvek mi se ovde događa. Kad god sam ovde, kao da mi je ponovo osamnaest i samo što sam izašla iz autobusa.”

„Ovde?“, sumnjičavo sam pitao, dozvolivši joj da me uhvati za ruku, što inače ne bih. „Baš čudno.” Znao sam sve o majčinim počecima na Menhetnu, podaleko od Pete avenije – na Aveniji B, u jednoj garsonjeri iznad bara, gde su skitnice spavale na ulazu, kafanske tuče se prelivale na ulicu, a luda starica po imenu Mo držala deset ili dvanaest neprijavljenih mačaka na ograđenom stubištu na poslednjem spratu.

Slegla je ramenima. „Aha, ali ovde je još uvek kao i kada sam ga prvi put ugledala. Vremenski tunel. Na Donjoj istočnoj strani – pa, znaš kako je tamo, uvek nešto novo, ali ja sam poput Ripa van Vinkla, sve sam dalje i dalje. Ponekad se probudim i kao da su preko noći preuredili izloge. Stari restorani su zatvoreni, moderni novi bar gde je nekada bilo hemijsko čišćenje...”

Učtivo sam ćutao. U poslednje vreme je mnogo razmišljala o proticanju vremena, možda zato što se bližio njen rođendan. *Prestara sam ja za ovo*, rekla je nekoliko dana ranije dok smo se vrteli po stanu, preturali ispod jastuka na kauču i kopali po džepovima kaputa i jakni da nađemo dovoljno siće da platimo raznosača iz radnje.

Zavukla je ruke u džepove kaputa. „Ovde gore je stabilnije”, rekla je. Iako je to rekla nehajno, video sam kako joj se pogled zamaglio; očigledno zbog mene nije dobro spavala. „Gornji deo Park avenije je jedno od nekolicine mesta gde još uvek možeš da vidiš kako je grad izgledao devedesetih godina devetnaestog veka. Kao i Gramersi park i deo Vili-dža. Kad sam tek došla u Njujork, mislila sam da su se u ovoj četvrti stopili Idit Vorton, *Freni i Zui* i *Doručak kod Tifanija*.”

„*Freni i Zui* se dešava na Zapadnoj strani.”

„Da, ali bila sam previše glupa da bih to znala. Mogu samo da kažem da se dosta razlikovao od Donje istočne strane, gde beskućnici pale vatre u kantama za đubre. Ovde gore je vikendom bilo čarobno – lutati muzejom – motati se Central parkom sama...”

„Motati se?” Njen govor mi je često zvučao egzotično, a *motati* je zvučalo kao neki izraz vezan za konje iz njenog detinjstva: možda lenji galop, neki konjski hod između lakog galopa i kasa.

„Ma, znaš već, lunjati i cunjati kako ja to umem. Bez novca, s rupama na čarapama, živeći na ovsenoj kaši. Verovao ili ne, ponekad bih vikendom *dopešaćila* ovamo. Da uštedim kartu za voz za vožnju kući.

Tada su još imali žetone umesto karata. A ako je trebalo platiti da uđeš u muzej? 'Predložena suma'? Pretpostavljam da sam tada imala mnogo više petlje, ili im je jednostavno bilo žao jer... O, ne", rekla je, izmenjenim glasom, ukopavši se u mestu, tako da sam produžio nekoliko koraka pored nje, ne primetivši.

„Šta?“, okrenuvši se. „Šta je bilo?“

„Osetila sam nešto.“ Ispružila je dlan i pogledala u nebo. „A ti?“

I samo što je to rekla, svetlo kao da je iščezlo. Nebo se iznenada zamračilo, iz sekunde u sekundu sve tamnije; vetar je zašuštao kroz drveće u parku, a mlado lišće izdvajalo se nežno i žuto naspram crnih oblaka.

„Ju, ko bi rekao“, rekla je moja majka. „Samo što nije ljuljnulo.“ Naginjajući se nad ulicu, gledajući na sever: nema taksija.

Ponovo sam je uhvatio za ruku. „Hajde“, rekao sam, „imaćemo više sreće sa druge strane.“

Nestrpljivo smo čekali poslednjih nekoliko treptaja crvenog svetla na semaforu. Komadići papira vrtložili su se u vazduhu i kotrljali niz ulicu. „Hej, eno jednog taksija“, rekao sam, gledajući niz Petu i samo što sam to rekao, jedan biznismen dotrčao je do ivičnjaka podignute ruke i svetlo se ugasio.

Sa druge strane, umetnici su pohitali da pokriju svoje slike najlonom. Prodavac kafe je spuštao rolo-kapke na svojim kolicima. Požurili smo preko i taman što smo stigli na drugu stranu, krupna kap kiše rasprsla mi se na obrazu. Sporadični smeđi krugovi – raštrkani, veličine novčića – počeli su da udaraju po pločniku.

„Ma, *u peršun!*“, uzviknula je majka. Prekopala je po torbi tražeći kišobran – koji jedva da je bio dovoljno velik za jednoga, a kamoli za dvoje.

A onda se sručilo, hladni talasi kiše koji udaraju iskosa, široki naleti šibaju krošnje i lepršaju tende na drugoj strani ulice. Majka se mučila da podigne mali rasklimatani kišobran, bez mnogo uspeha. Ljudi na ulici i u parku držali su iznad glava novine i aktovke, hitajući uz stepenice do trema muzeja, koji je bio jedino mesto na ulici gde si mogao da se skloniš od kiše. Bilo je nečeg radosnog i srećnog u toj našoj žurbi uz stepenice ispod rasklimatanog prugastog kišobrana, brzo, brzo, brzo, činilo se kao da bežimo od nečeg užasnog, a ne kao da jurišamo pravo u to.

IV

Tri važne stvari dogodile su se mojoj majci pošto je autobusom stigla u Njujork iz Kanzasa, bez prijatelja i praktično bez prebijene pare. Prvo je bilo kada ju je lovac na talente po imenu Dejvi Džo Pikering primetio kako kelneriše u jednoj kafeteriji u Vilidžu: neuhranjenu tinejdžerku u martinkama i odeći iz prodavnice polovne robe, s pletenicom koja joj pada niz leđa, toliko dugom da je mogla da sedne na nju. Kada mu je donela kafu, ponudio joj je sedam stotina, a onda hiljadu dolara da uskoči umesto devojke koja se nije pojavila na snimanju za katalog prekoputa. Pokazao je na kombi ekipe, opremu postavljenu u parku na Šeridanovom trgu; izbrojao je novčanice i spustio ih na pult. „Dajte mi deset minuta”, rekla je; poslušila je preostale porudžbine za doručak, okačila kecelju i izašla.

„Bila sam samo model za kataloge”, uvek bi se potrudila da objasni ljudima – čime je htela da kaže da nikada nije snimala za modne časopise ili visoku modu, samo kataloge za lance prodavnica, jeftinu odeću za svaki dan za mlade gospođice iz Misurija i Montane. Ponekad je bilo zabavno, rekla je, ali najčešće nije: kupaći kostimi u januaru, dok drhti od gripa; odeća od tvida i vune po letnjoj vrelini, satima se preznojavajući usred lažnog jesenjeg lišća, dok ventilator u studiju duva vreli vazduh, a momak iz šminkernice utrčava između kadrova da joj puderom sakrije znoj na licu.

Ali tokom tih godina dok je stajala i pretvarala se da je na koledžu – pozirajući u lažnim kampusima u ukrućenim parovima i trojkama, stiskajući knjige na grudima – uspela je da uštedi dovoljno novca da se zaista upiše na koledž: istorija umetnosti na Njujorškom univerzitetu. Dok se sa osamnaest godina nije preselila u Njujork, nikada nije videla uživo neku poznatu sliku i žudela je da nadoknadi ono što je propustila – „čisto blaženstvo, savršeni raj”, rekla je, zatrpana knjigama o umetnosti, proučavajući iste stare slajdove (Mane, Vijar) dok joj se ne bi zamutilo pred očima. („Znam da je blesavo”, rekla je, „ali bila bih savršeno srećna kad bih do kraja života mogla da gledam tih istih šest slika. Gde ćeš bolji način da poludiš?”)

Koledž je bila druga važna stvar koja joj se dogodila u Njujorku – za nju, verovatno, najvažnija. I da nije bilo treće stvari (toga što je upoznala i udala se za mog oca – ne toliko srećne, kao prve dve), gotovo sigurno

bi završila master i upisala doktorske studije. Kad god bi imala nekoliko sati za sebe, uvek bi otišla pravo u Frik, ili Muzej moderne umetnosti, ili Met – i zato se, dok smo stajali pod tremom muzeja s koga se slivalo i gledali preko zamagljene Pete avenije i kišnih kapi koje se bele odbijaju od ulice, nisam iznenadio kada je protresla kišobran i rekla: „Da uđemo i procunjamo malo dok ne prestane?”

„Ovaj...” Ono što sam ja želeo bio je doručak. „Važi.”

Pogledala je na sat. „Što da ne. Nećemo naći taksi po ovom kijametu.”

Bila je u pravu. Ipak, umirao sam od gladi. *Kad ćemo da jedemo?*, pomislio sam džandrljivo i krenuo za njom uz stepenice. Ko zna, možda će biti toliko besna posle sastanka da me uopšte neće odvesti na ručak i moraću da odem kući i pojedem činiju pahuljica ili tako nešto.

Međutim, u muzeju je uvek bilo kao da je praznik i čim smo ušli, okruženi radosnim žamorom turista, osetio sam se neobično izolovano od svega što je dan možda donosio. U Velikoj dvorani bilo je bučno i zagušljivo od mokrih kaputa. Pored nas je prošla grupa pokislih starijih Azijaca, prateći živahnu ženu vodiča koja je podsećala na stjuardesu; iskaljane izviđačice tiskale su se i sašaptavale pored garderobe; pored šaltera za informacije stajao je red kadeta vojne škole u sivim svećanim uniformama, skinutih kapa, ruku sklopljenih na leđima.

Za mene – gradsko dete, uvek zatvoreno unutar zidova stana – muzej je bio zanimljiv uglavnom zbog svoje neizmerne veličine, palata u kojoj su se sobe pružale unedogled, sve napuštenije što si dublje zalazio. Neke od zanemarenih odaja i salona odvojenih užetom u dubinama evropskih stilova uređenja, kao da su bile obavijene nekakvom dubokom čarolijom, kao da u njih niko stotinama godina nije kročio. Otkako sam počeo sam da putujem vozom, voleo sam da odem tamo sam i tumaram sve dok se ne izgubim, lutajući sve dublje i dublje u lavirint galerija, dok se ponekad ne bih našao u zaboravljenim dvoranama sa oružjem ili porcelanom koje nikada ranije nisam video (i koje, katkad, nisam mogao ponovo da nađem).

Dok sam stajao iza majke u redu za ulazak, zabacio sam glavu i zapljio se u ogromnu kupolu na tavanici dva sprata iznad: ako bih se dovoljno pažljivo zagledao, ponekad bih osetio kao da lebdim gore poput pera, trik iz ranog detinjstva koji je bledeo kako sam bio stariji.

U međuvremenu, majka je – crvenog nosa i zadihana od našeg trka po kiši – posegla za novčanikom. „Možda ću, kad završimo, svratiti u

prodavnicu suvenira”, rekla je. „Sigurna sam da je poslednje što Matilda želi knjiga o umetnosti, ali neće smeti da se pobuni a da ne ispadne glupa.”

„Joj”, rekao sam. „Poklon je za Matildu?” Matilda je bila umetnička direktorka marketinške agencije u kojoj je majka radila; bila je ćerka francuskog magnata koji se bavio uvozom tkanina, mlađa od moje majke i poznata po svojoj sitničavosti, spremna da digne dževu ako nije zadovoljna uslugom kod mehaničara ili keteringom.

„Aha.” Bez reči mi je ponudila žvaku, koju sam uzeo, a onda paketić ubacila u svoju torbicu. „Mislim, to je baš ono što Matilda voli, dobro odabrani poklon ne bi trebalo da košta mnogo, sve je u savršenom jeftinom pritiskivaču za papir sa buvljaka. Što bi, pretpostavljam, bilo sjajno, kada bi iko od nas imao vremena da ode do grada i kopa po buvljaku. Prošle godine, kad je bio red na Pru... Uspaničila se i odjurila u „Saks” na pauzi za ručak i na kraju potrošila pedeset dolara svog novca pored onoga što su joj dali, za naočari za sunce, mislim tom ford, a Matilda je ipak morala da ubaci neku foru o Amerikancima i kulturi konzumerizma. Pru čak nije ni Amerikanka već Australijanka.”

„Jesi li razgovarala o tome sa Serđom?”, pitao sam. Serđo – koji je retko bio u kancelariji, ali se često pojavljivao na društvenim stranicama, sa ljudima poput Donatele Versače – bio je multimilioner, vlasnik firme u kojoj je majka radila; „razgovarati o nečemu sa Serđom” bilo je kao da sam pitao: „Šta bi Isus uradio?”

„Za Serđa je knjiga o umetnosti Helmuta Njutona, ili možda ona ilustrovana knjiga u tvrdom povezu koju je Madona davno objavila.”

Zaustio sam da pitam ko je Helmut Njuton, ali sam se predomislio. „Zašto joj ne kupiš karticu za podzemnu?”

Majka je prevrnula očima. „Veruj mi, trebalo bi.” Nedavno je na poslu izbila frka kada se Matildin auto zaglavio u saobraćaju, a ona ostala zarobljena u draguljarnici u Vilijamsburgu.

„Ono... anonimno. Ostavi joj jednu na radnom stolu, neku staru, na kojoj nema novca. Samo da vidiš šta će da uradi.”

„Reći ću ti šta bi uradila”, rekla je majka, gurnuvši svoju člansku kartu kroz prozor blagajne. „Otpustila bi svog asistenta, a verovatno i pola ljudi u produkciji.”

Majčina reklamna agencija specijalizovala se za ženske modne detalje. Po ceo dan, pod uznemirenim i pomalo zlobnim Matildinim okom,

nadgledala je snimanja, na kojima su kristalne minduše svetlucale na nanosima lažnog prazničnog snega, a ručne torbe od krokodilske kože – ostavljene na zadnjim sedištima napuštenih limuzina – bleštale ovenčane nebeskim svetlom. Bila je dobra u onome što je radila i znao sam da joj godi kad vidi svoj rad na posterima u podzemnoj železnici i na bilbordima na Tajms skveru. Ali uprkos sjaju i bleštavilu posla (šampanjac uz doručak, poklon paketi iz „Bergdorfa”), radno vreme je bilo dugo i bilo je nekakve ispraznosti u tome što ju je – znao sam – rastuživalo. Ono što je zapravo želela bilo je da se vrati u školu, iako smo oboje znali da su šanse za to male sad kad je tata otišao.

„Dobro”, rekla je, okrenuvši se od blagajne i pruživši mi svoju značku, „pomozi mi da pazim na vreme, važi? Izložba je ogromna”, pokazala je na plakat, PORTRETI I MRTVA PRIRODA: REMEK-DELA ZLATNOG DOBA SEVERA, „ne možemo je celu sada pogledati, ali ima nekoliko stvari...”

Glas joj se izgubio dok sam je pratio uz Veliko stepenište, rastrzan između mudre potrebe da se ne udaljavam i nagona da zaostanem nekoliko koraka iza nje i pokušam da se pretvaram da nisam sa njom.

„Mrzim što ću samo ovako da protrčim”, rekla je kad sam je sustigao na vrhu stepenica, „ali sa druge strane, to je izložba na koju moraš da se vratiš dva ili tri puta. Tu je 'Čas anatomije', koju moramo da vidimo, ali ono što zaista želim da vidim je jedna majušna, retka slika slikara koji je bio Vermerov učitelj. Najveći Stari majstor za kog nikada nisi čuo. Slike Fransa Halsu su takođe značajne. Znaš Halsu, zar ne? 'Veseli pijanac'? I 'Regenti sirotinjskog staračkog doma?’”

„Aha”, oprezno sam rekao. Od slika koje je pomenula, znao sam samo za „Čas anatomije”. Jedan detalj sa nje nalazio se na posteru za izložbu: pomodrelo meso, više nijansi crne, hirurzi nalik na alkoholičare, zakrvavljenih očiju i crvenih noseva.

„Uvod u umetnost”, rekla je majka. „Ovamo, skreni levo.”

Na spratu je bilo leđeno, a kosa mi je još uvek bila mokra od kiše. „Ne, ne, ovuda”, rekla je majka, uhvativši me za rukav. Bilo je komplikovano naći izložbu i dok smo lutali kroz galerije pune posetilaca (probijajući se kroz gomile, skrećući desno, pa levo, vraćajući se kroz lavirinte zbunjujućih oznaka i rasporeda), ogromne sumorne reprodukcije „Časa anatomije”, pojavili bi se na mahove i na neočekivanim raskrscima

zlokobni putokazi, isti onaj leš sa odranom rukom, ispod koje su stajale crvene strelice: *ovuda ka operacionoj sali*.

Nisam bio naročito oduševljen što me čeka gomila slika Holandana okupljenih u tamnoj odeći i kad smo se progurali kroz staklena vrata – iz hodnika koji su odzvanjali u tišinu zastrtu tepisima – pomislio sam najpre da smo ušli u pogrešnu dvoranu. Zidovi su zračili toplom, nejasnom izmaglicom izobilja, generičkom blagošću starine; ali onda se sve razložilo u prozračnost i boju i čistu polarnu svetlost, portreti, enterijeri, mrtve prirode, neki maleni, drugi veličanstveni: dame sa muževima, dame s psićima, usamljene lepote u izvezenim haljinama i gizdavi osamljeni trgovci okićeni nakitom i krznom. Uništeni stolovi za gozbu po kojima su rasute oguljene jabuke i ljuske oraha; drapirane tapiserije i srebro; *trompe l'oeils*² sa gmizavim insektima i prugastim cvećem. A što smo dublje zalazili, slike su postajale sve čudnije i sve lepše. Oljušteni limunovi, s korom malo otvrdlom na ivici noža, zelenkasta senka buđi. Svetlo pada na rub poluprazne vinske čaše.

„Sviđa mi se i ova”, prošaputala je majka, prišavši mi ispred omalene i posebno utvarne mrtve prirode: beli leptir na tamnoj podlozi, lebdi iznad neke crvene voćke. Pozadina – bogato čokoladnocrna – odisala je nekom složenom toplinom koja je nagoveštavala krcata skladišta i istoriju, proticanje vremena.

„Holandski slikari su baš znali kako da povuku tu liniju – zrelost koja prelazi u trulež. Voće je savršeno, ali ne još dugo, samo što ne istru-li. A posebno ovde, vidi”, rekla je, pruživši ruku preko mog ramena da pokaže prstom u vazduhu, „ovaj prelaz... leptir.” Donji deo krila je toli-ko prašan i nežan da se činilo da će se boja razmazati ako ga dotakne. „Kako je to divno izveo. Mirnoća uz drhtaj pokreta.”

„Koliko mu je trebalo da to naslika?”

Majka, koja je stajala malčice preblizu, odmakla se da osmotri sliku – nesvesna čuvara koji je žvakao žvaku, čiju je pažnju privukla i koji je napregnuto zurio u njena leđa.

„Pa, Holandani su izumeli mikroskop”, rekla je. „Bili su draguljari, brusači sočiva. Vode računa i o najsitnijim detaljima, jer i najneznatnije stvari nešto znače. Kad god vidiš muve ili insekte na mrtvoj prirodi – uvelu laticu, crnu mrlju na jabuci – slikar ti šalje tajnu poruku. Govori

² *Trompe l'oeil* (franc.) – obmanuti oko; slikarska tehnika koja koristi realističke slike kako bi se stvorila optička iluzija da naslikani predmeti postoje u tri dimenzije.

ti da žive stvari ne traju – sve je prolazno. Smrt u životu. Zato se zove mrtva priroda. Možda je ne vidiš odmah, pored sve te lepote i cvata, tu malu mrlju truleži. Ali pogledaš li pažljivije – ona je tu.”

Sagnuo sam se da pročitam belešku, odštampanu diskretnim slovima na zidu, iz koje sam saznao da je slikar – Adrian Korte, datum rođenja i smrti nepoznati – za života bio nepoznat, a njegovo delo nepriznato do pedesetih godina prošlog veka. „Hej”, rekao sam, „mama, jesi li videla ovo?”

Ali ona je već produžila dalje. U prostorijama je bilo prohladno i tiho, spuštene tavanice i ni traga od raskošne buke i odjeka Velike dvorane. Iako je na izložbi bila umerena gužva, osećala se nekakva mirna, vrludava atmosfera učmalosti, nekakav spokoj zatvoren u vakuumu: dugi uzdasi i izdašni izdisaji kao u prostoriji punoj studenata koji polažu test. Vukao sam se za majkom dok je išla od portreta do portreta u cikcak, mnogo brže nego što je obično prolazila izložbom, od cveća, preko kartaških stolova, do voća, ignorišući veliki broj slika (naš četvrti srebrni krčag ili mrtvog fazana) i bez oklevanja se okrećući ka drugima („E sad, Hals. Ponekad je tako otrcan, sa svim tim pijandurama i bludnicama, ali kad ga pogodi, onda *baš* pogodi. Nema tog detaljisanja i preciznosti, radi mokro na mokro, šljis, šljis, sve je tako *brzo*. Lica i šake – predstavljeni vrlo podrobno, zna da je to ono što će privući pogled, ali pogledaj odeću – tako labava – gotovo skicirana. Pogledaj kako je širok i moderan potez četkicom!”). Zadržali smo se neko vreme ispred Halsovog portreta dečaka koji drži lobanju („Nemoj da se ljutiš, Teo, ali šta misliš, na koga liči? Na nekog”, cimnuvši me za zadnji deo kose, „ko bi trebalo da se ošiša?”) – kao i ispred dva velika Halsova portreta banketa oficira, za koje mi je rekla da su baš baš poznati i da su imali ogroman uticaj na Rembranta. („I Van Gog je voleo Halsu. Negde piše o Halsu i kaže: *Frans Hals ima ni manje ni više nego dvadeset devet nijansi crne!* Ili beše dvadeset sedam?”) Pratio sam je sa nekim ošamućenim osećajem izgubljenog vremena, oduševljen njenom zaokupljenošću, kao da je nesvesna da minuti promiču. Činilo se da je naših pola sata gotovo isteklo; ali ja sam hteo još malo da bazam i skrećem joj pažnju, u detinjastoj nadi da će nam vreme izmaći i da ćemo propustiti sastanak.

„A sad Rembrant”, rekla je majka. „Svi uvek tvrde da ova slika predstavlja razum i prosvećenje, začetak naučnog istraživanja, ali meni je jezivo to koliko su učtivi i zvanični, tiskajući se oko tela kao oko švedskog

stola na koktel-zabavi. Mada...”, pokazala je, „vidiš ona dva zbunjena tipa u pozadini? Oni ne gledaju u telo – gledaju u *nas*. U tebe i mene. Kao da nas vide kako stojimo ovde pred njima – dvoje ljudi iz budućnosti. Zgranuti. ‘Šta ćete *vi* ovde?’ Vrlo naturalistički. Sa druge strane”, ocrtala je prstom leš u vazduhu, „ako ga pogledaš, telo uopšte nije naslikano na naročito prirodan način. Iz njega isijava neki čudan sjaj, vidiš? Gotovo kao autopsija vanzemaljca. Vidiš kako obasjava lica ljudi koji ga gledaju? Kao da sija nekim sopstvenim izvorom svetla? Prikazao ga je s tim radioaktivnim svojstvom jer želi da nam privuče pogled na njega – da ti upadne u oko. A ovde”, pokazala je na odranu šaku, „vidiš kako skreće pažnju na nju time što ju je naslikao tako veliku, potpuno u neskladu sa ostatkom tela? Čak ju je okrenuo tako da je palac na pogrešnoj strani, vidiš? Pa, nije to uradio greškom. Koža je odrana sa šake – odmah vidimo da je nešto zaista naopako – ali izvrtnjem palca, izgleda još izopačenije, primetimo to podsvesno, čak i ako ne možemo da odredimo o čemu se zapravo radi, nešto zaista nije u redu, nije kako treba. Vrlo pametan trik.” Stajali smo iza grupe azijskih turista, toliko glava da jedva da sam uopšte video sliku ali, sa druge strane, nije me mnogo ni bilo briga jer sam ugledao tu devojčicu.

I ona je videla mene. Merkali smo se dok smo prolazili galerijama. Nisam čak bio siguran šta je bilo toliko zanimljivo u vezi sa njom, pošto je bila mlađa od mene i izgledala je pomalo čudno – nimalo nalik na devojčice u koje sam se obično zaljubljavao, ozbiljne hladne lepotice koje su bacale prezrive poglede niz hodnik i izlazile sa starijim momcima. Ova devojčica je imala svetloriđu kosu; pokreti su joj bili hitri, lice oštro, vragolasto i čudno, a oči neobične zlaćane boje meda. I mada je bila premršava, sva koščata i na neki način gotovo neugledna, bilo je nečeg u vezi sa njom zbog čega sam osetio komešanje u stomaku. Mlatila je i udarala izandalom futrolom za flautu – gradsko dete? Na putu na čas muzike? Možda ne, pomislio sam, kružeći iza nje dok sam išao za majkom u sledeću galeriju; odeća joj je bila malo previše neugledna i prigradska; verovatno je bila turistkinja. Ali kretala se sa više samopouzdanja od većine devojčica koje sam poznao, a prepredeni, staloženi pogled kojim je preletela preko mene kada je prošla pored – izluđivao me je.

Išao sam za majkom, samo delimično obraćajući pažnju na ono što je pričala, kada se toliko iznenada zaustavila ispred jedne slike da sam se umalo zakucuo u nju.

„Joj, izvini...!”, rekla je, ne pogledavši me, odmakavši se da napravi mesta. Lice joj je izgledalo kao da ga je neko obasjao svetlom.

„Ovo je ona o kojoj sam pričala”, rekla je. „Zar nije neverovatna?”

Nakrivio sam glavu ka majci, kao da pažljivo slušam, dok mi je pogled ponovo odlutao do devojčice. Bila je u društvu nekog smešnog sedog starca, za koga sam, sudeći po oštrini lica, pretpostavio da joj je rod, možda njen deda: pepito kaput, duge uske cipele na pertlanje, blistave poput stakla. Imao je blizu postavljene oči, nos nalik na ptičji kljun i hramao je dok je hodao – zapravo, celo telo mu se naginjalo u stranu, jedno rame više od drugog, a da je bio još malo povijeniji, moglo bi se reći da je grbavac. Pa ipak, iz njega je zračila nekakva elegancija. A sudeći po tome kako je veselo i druželjubivo hramao pored nje, dobro pazeći gde staje, glave nakrivljene ka njoj, bilo je jasno da obožava tu devojčicu.

„Ovo je možda prva slika koju sam zaista zavolela”, govorila je majka. „Ne bi nikad poverovao, ali bila je u jednoj knjizi koju sam uzimala iz biblioteke kad sam bila dete. Sedela bih na podu pored kreveta i satima buljila u nju, potpuno opčinjena – taj mališa! Mislim, neverovatno je koliko možeš da naučiš o slici ako provedeš dosta vremena sa reprodukcijom, čak i ako ona nije naročito dobra. Zavolela sam tu pticu, kao što recimo voliš ljubimca, a na kraju sam zavolela i to kako je naslikana.” Nasmejala se. „’Čas anatomije’ je zapravo bio u istoj knjizi, ali mi je ulivala strah u kosti. Zalupila bih knjigu kad bih je greškom otvorila na toj strani.”

Devojčica i starac stali su pored nas. Nagnuo sam se nesigurno napred i pogledao u sliku. Bila je to mala slika, najmanja na izložbi i najjednostavnija: žuta zeba, na običnoj, bledej pozadini, vezana lancem za prečku na kojoj je stajala, za članak tanak poput grančice.

„Bio je Rembrantov učenik, Vermerov učitelj”, rekla je majka. „A ova malena slika je zapravo veza koja nedostaje između njih dvojice – to jasno, plavo dnevno svetlo, vidi se odakle je Vermer preuzeo kvalitet svog osvetljenja. Naravno, ja ništa od toga nisam znala niti sam marila za to kad sam bila dete, taj istorijski značaj. Ali on je tu.”

Odmakao sam se da bolje pogledam. Bilo je to iskreno, stvarno stvaranje, nije budilo nikakve emocije; a nešto u tome kako se skupio i šćućurio – njegova jasnoća, budan, oprezan izraz – podsetilo me je na majčine fotografije kad je bila mala koje sam video: zeba tamne glave, nepokolebljivog pogleda.

„Bila je to čuvena tragedija u holandskoj istoriji”, nastavila je majka. „Veći deo grada bio je uništen.”

„Šta?”

„Katastrofa u Delftu. U kojoj je poginuo Fabricijus. Jesi li čuo maločas nastavnicu kad je učenicima pričala o tome?”

Jesam. Bila su to tri jeziva pejzaža slikara po imenu Egbert van der Pul, različiti pogledi na ista zgarišta: spaljene razrušene kuće, vetrenjača sa dronjavim krilima, vrane krstare zadimljenim nebom. Neka gospođa službenog izgleda glasno je objašnjavala grupi srednjoškolaca da je u sedamnaestom veku u Delftu eksplodirala fabrika baruta, da je slikar bio toliko pogođen i opsednut uništenjem svog grada da ga je iznova i iznova slikao.

„E pa, Egbert je bio Fabricijusov sused, kao da je skrenuo pameću posle eksplozije baruta, bar se meni tako čini, ali Fabricijus je poginuo, a njegov atelje je uništen. Kao i gotovo sve njegove slike, osim ove.” Kao da je čekala da nešto kažem, ali kad nisam, nastavila je: „Bio je jedan od najvećih slikara svog vremena, u jednoj od najznačajnijih epoha u slikarstvu. Vrlo, vrlo poznat u svoje vreme. Ali tužno je to što je od čitavog njegovog stvaralaštva preživelo možda samo pet-šest slika. Sve ostalo je izgubljeno – sve što je ikada uradio.”

Devojčica i njen deda stajali su tiho sa strane, slušajući moju majku kako priča, zbog čega me je malo bilo sramota. Skrenuo sam pogled, a onda – ne mogavši da odolim – ponovo pogledao u njih. Stajali su veoma blizu, toliko blizu da sam mogao da pružim ruku i dotaknem ih. Lupkala je i cimala starca za rukav, vukući ga za ruku da mu šapne nešto na uvo.

„U svakom slučaju, ako mene pitaš”, govorila je majka, „ovo je najizuzetnija slika na celoj izložbi. Fabricijus jasno stavlja do znanja nešto što je on sam otkrio, što nijedan slikar pre njega nije znao – čak ni Rembrandt.”

Vrlo tiho – toliko tiho da sam je jedva čuo – devojčica je prošaputala: „Ceo život je morala tako da živi?”

I ja sam se isto pitao; sputana noga, užasni lanac; njen deda je promrmljao nekakav odgovor, ali majka (koja kao da ih uopšte nije bila svesna, iako su stajali odmah do nas), odmakla se i rekla: „Tako tajanstvena slika, tako jednostavna. Zaista nežna – znaš, mami te da joj prideš? Svi oni mrtvi fazani tamo, a onda ovaj majušni živi stvor.”

Dozvolio sam sebi da još jednom krišom pogledam u devojčicu. Stajala je na jednoj nozi, izbacivši kuk u stranu. A onda se – sasvim iznenađena – okrenula i pogledala me u oči; na tren sam se zbnurio i okrenuo glavu.

Kako se zove? Zašto nije u školi? Pokušavao sam da razaberem ime naškrabano na futroli za flautu, ali čak i kad sam se nagnuo najviše što sam se usuđivao a da ne budem upadljiv, nisam mogao da pročitam debele šiljate poteze markerom, više nacrtane nego ispisane, kao nešto naslikano sprejom na vagonu podzemne železnice. Prezime je bilo kratko, samo četiri ili pet slova; prvo je ličilo na R, ili možda P?

„Ljudi umiru, naravno”, govorila je moja majka. „Ali tako je žalosno i nepotrebno to kako gubimo *stvari*. Iz čistog nehata. Požari, ratovi. Partenon, koji je korišćen kao skladište municije. Pretpostavljam da je sve što uspemo da sačuvamo od istorije čudo.”

Deda je odlutao, nekoliko slika dalje; ali ona, devojčica, zadržala se nekoliko koraka iza i svaki čas pogledavala u majku i mene. Prelepa koža: mlečnobela, ruke kao isklesane od mermera. Definitivno je bila sportske građe, mada previše bleđa da bi bila teniserka; možda balerina ili gimnastičarka ili čak skakačica u vodu, koja trenira do kasno u tamnim bazenima na zatvorenom, odjeci i prelamanje svetlosti, tamne pločice. Zaranja izvijenih grudi i ispruženih prstiju do dna bazena, nečujno *buć*, blistavi crni kupaći kostim, mehurići se pene i slivaju niz njeno sitno, napeto telo.

Zašto sam bio ovoliko opsednut ljudima? Da li je bilo normalno ova-ko živo i grozničavo piljiti u nepoznate ljude? Sumnjam da jeste. Nisam mogao da zamislim da neki slučajni prolaznik na ulici pokazuje isto takvo zanimanje za *mene*. A ipak, to je bio glavni razlog zašto sam ulazio u one kuće s Tomom: bio sam fasciniran neznancima, želeo sam da znam koju hranu su jeli i iz kog posuđa, koje su filmove gledali i koju muziku slušali, hteo sam da im zavirim ispod kreveta i u skrivene fioke i noćne stočiće i džepove njihovih kaputa. Često bih na ulici video ljude koji su mi izgledali zanimljivo i danima neprestano razmišljao o njima, zamišljajući njihove živote, izmišljajući priče o njima u podzemnoj železnici ili u gradskom autobusu. Prolazile su godine, a ja još uvek nisam prestajao da razmišljam o tamnokosoj deci u uniformama katoličke škole – bratu i sestri – koje sam video na Grand centralu kako, vukući ga za rukave sakoa, bukvalno pokušavaju da izvuku svog oca iz nekog jeftinog bara.

A nisam zaboravio ni krhku devojkicu nalik na Ciganku, u invalidskim kolicima ispred hotela „Karlajl”, kako zadihano priča na italijanskom s paperjastim kućencetom u svom krilu, dok je osorni tip sa naočarima za sunce (Otac? Telohranitelj?) stajao iza njenih kolica, izgleda ugovarajući neki posao preko telefona. Godinama sam premišljao o tim neznancima, pitajući se ko su i kako žive i znao sam da ću otići kući i isto tako se pitati o ovoj devojčici i njenom dedi. Starac je imao novca; videlo se po tome kako je bio obučen. Zašto su tu samo njih dvoje? Odakle su? Možda su bili deo neke velike stare zamršene njujorške porodice – muzičari, akademičari, jedna od onih velikih, umetničkih porodica sa Zapadne strane koje ste viđali oko Kolumbije ili na matineima u „Linkolnovom centru”. Ili možda – onako jednostavan, uglađeni starčić – možda joj uopšte nije bio deda. Možda je bio nastavnik muzike, a ona genije za flautu koga je otkrio u nekom gradiću i doveo da svira u „Karnegi holu”...

„Teo?”, iznenada je rekla majka. „Jesi li me čuo?”

Njen glas me je trgao iz misli. Bili smo u poslednjoj prostoriji na izložbi. Iza se nalazila suvenirnica – razglednice, kasa, mnoštvo blistavih knjiga o umetnosti – a majka, nažalost, nije izgubila osećaj za vreme.

„Trebalo bi da proverimo da li još uvek pada kiša”, rekla je. „Imamo još malo vremena”, pogledala je na sat, pa pored mene u znak za izlaz, „ali mislim da je bolje da odem u prizemlje ako želim da pokušam da nađem nešto za Matildu.”

Primitio sam da devojčica posmatra moju majku dok priča – pogled joj je radoznalo klizio preko glatkog crnog konjskog repa moje majke, njenog belog satenskog mantila pritegnutog u struku – i ushitilo me je što je na trenutak vidim onako kako je vidi ta devojčica, kao neznanku. Da li je videla jedva primetnu izbočinu na vrhu majčinog nosa, gde ga je slomila kad je kao dete pala sa drveta? Ili kako su joj crni prstenovi oko svetloplavih zenica davali izvesnu notu neukrotivosti, poput neke usamljene grabljivice prodornog pogleda koja krstari ravnicom?

„Znaš...”, majka se osvrnula preko ramena, „ako nemaš ništa protiv, trknula bih nazad da još jednom na brzinu pogledam 'Čas anatomije' pre nego što odemo. Nisam uspela da je vidim izbliza, a bojim se da neću stići da ponovo dođem pre nego što zatvore izložbu.” Krenula je da se udaljava, užurbano klopajući cipelama – a onda je pogledala u mene kao da pita: *ideš li?*

Ovo je bilo toliko neočekivano da delić sekunde nisam znao šta da kažem. „Ovaj”, rekao sam, pribivši se, „naći ćemo se u prodavnici.”

„Važi”, rekla je. „Kupi mi par razglednica. Vraćam se za sekund.”

A onda je odjurila, pre nego što sam stigao išta da kažem. Dok mi je srce udaralo jer nisam mogao da poverujem koje sam sreće, gledao sam je kako se brzo udaljava u belom satenskom mantilu. To je to, moja prilika da razgovaram sa devojčicom; *ali šta da joj kažem*, mahnito sam razmišljao, *šta da kažem?* Gurnuo sam ruke u džepove, udahnuo par puta da se smirim i – sav titrajući od uzbuđenja – okrenuo se ka njoj.

Ali na moje zaprepašćenje, ona je nestala. Tačnije, nije nestala; video sam njenu crvenokosu glavu kako se nevoljno vuče (tako se bar činilo) preko sobe. Deda ju je uhvatio pod ruku i – s velikim ushićenjem joj šapućući – vukao je odatle da pogleda neku sliku na suprotnom zidu.

Došlo mi je da ga ubijem. Osvrnuo sam se nervozno ka praznom ulazu. Onda sam zavukao ruke dublje u džepove i – dok mi je lice gorelo – upadljivo prešao na drugi kraj galerije. Sat je otkucavao; majka će se svakog časa vratiti; iako sam znao da nemam petlje da tek tako priđem i kažem nešto, mogao sam bar još jednom da je pogledam. Nedugo pre, ostao sam dokasno budan sa majkom i gledao *Građanina Kejna* i bio sam zadivljen idejom da neko može u prolazu da primeti neku očaravajuću neznanku i zapamti je do kraja života. Jednog dana bih i ja mogao da budem poput starca u filmu, da, zavaljen u stolici, pogleda uprtog u daljinu, kažem: „Znaš, bilo je to pre šezdeset godina i više nikad nisam video tu devojčicu riđe kose, ali znaš šta? Za sve to vreme, nije prošao nijedan mesec a da nisam pomislio na nju.”

Prešao sam gotovo polovinu galerije kad se dogodilo nešto čudno. Jedan muzejski čuvar protrčao je pored otvorenih vrata suvenirnice ispred. Nosio je nešto u rukama.

I devojčica je to videla. Njene zlatnosmeđe oči srele su se sa mojima: uplašen, zbunjen pogled.

Iznenada je još jedan čuvar izjurio iz suvenirnice. Podigao je ruke i vrištao.

Glave su se podigle. Neko iza mene rekao je, čudnim, ravnim glasom: oh! Sledećeg trenutka, sobu je zatresla strahovita zaglušujuća eksplozija.

Starac se – s praznim izrazom na licu – zateturao u stranu. Njegova ispružena ruka – raširenih kvrgavih prstiju – poslednje je čega se sećam

da sam video. Gotovo istog trenutka usledio je crni blesak, oko mene su se razletele i uskovitlale krhotine, a u mene je udario nalet vrelog vetra i bacio me preko sobe. I to je bilo poslednje čega sam neko vreme bio svestan.

V

Ne znam koliko sam dugo bio bez svesti. Kada sam se osvestio, činilo mi se kao da ležim na stomaku u pesku, na nekom mračnom igralištu – na nekom meni nepoznatom mestu, u napuštenom susedstvu. Oko mene se okupila grupica prgavih žgoljavaca, šutirajući me u rebra i potiljak. Vrat mi je bio iskrivljen u stranu i izbili su mi sav vazduh iz pluća, ali to nije bilo ono najgore; u ustima mi je bio pesak, udisao sam pesak.

Dečaci su glasno promrmljali. *Ustaj, govнару.*

Vidi ga, vidi ga.

Ne zna on kurac.

Prevrnuo sam se na leđa i pokrio glavu rukama, a onda – uz nestvarni, nadrealni trzaj – video da tamo nema nikoga.

Trenutak sam ležao, previše ošamućen da bih se pomerio. Alarm je odjekivao u prigušenoj daljini. Ma koliko to čudno izgledalo, imao sam utisak da ležim u zazidanom dvorištu nekog zabačenog stambenog naselja.

Neko me je pošteno izudarao: sve me je bolelo, rebra su mi bila ugruvana, a u glavi sam imao osećaj kao da me je neko udario olovnom cevi. Razmrdao sam vilicu i posegao u džepove da vidim da li imam novca za kartu za voz do kuće, kad mi je iznenada sinulo da nemam pojma gde sam. Ležao sam ukočeno, sve svesniji da nešto ozbiljno nije u redu. Svetlo je bilo skroz pogrešno, kao i vazduh: jednak i oštar, hemijska magla koja mi je žarila grlo. Žvaka u mojim ustima bila je krta, a kada sam se – dok mi je u glavi damaralo – prevrnuo da je ispljunem, zatekao sam sebe kako žmirkam kroz slojeve dima u nešto toliko strano da sam nekoliko trenutaka samo zurio.

Bio sam u razrušenoj beloj pećini. S plafona su visile krpe i dronjci. Tlo je bilo ispremetano i razrovano sa gomilama nekakve sive materije nalik na mesečev kamen, a po njemu su bili rasuti slomljeno staklo,

šljunak i uragan nasumičnog smeća, cigle i šljaka i nešto papirasto prekriveno tankim slojem pepela poput prvoginja. Visoko iznad glave, dve svetiljke probijale su se kroz prašinu poput iskrivljenih farova u magli, naherene, jedna uperena naviše a druga pomerenjena u stranu, bacajući iskošene senke.

Zvonilo mi je u ušima, kao i u celom telu, duboko uznemirujući osećaj: kosti, mozak, srce, sve je brujalo poput udarenog zvona. Prigušeno, negde u daljini, postojano i bezlično odzvanjao je mehanički vrisak alarma. Nisam mogao da odredim da li zvuk dopire iz mene ili spolja. Ispunio me je snažan osećaj samoće u ledenom mrtvilu. Ništa nije imalo smisla, gde god da pogledam.

Oslonivši se na neku iskošenu površinu, na slapu šljunka, ustao sam, lecnuvši se od bola u glavi. Bilo je nečeg duboko, istinski pogrešnog u iskošenosti prostora u kome sam se nalazio. Sa jedne strane, dim i prašina visili su poput nepomičnog pokrivača. Sa druge, tamo gde je trebalo da budu krov ili plafon, naginjala se zbrkana gomila rasturene građe.

Vilica me je bolela; lice i kolena bili su mi posećeni; usta su mi bila poput šmirgl-papira. Dok sam se, žmirkajući, osvrtao po haosu, ugledao sam jednu patiku; tamno umrljane nanose trošnog materijala; iskrivljeni aluminijumski štap. Klatio sam se na nogama, gušeći se, ošamućen, ne znajući gde da se okrenem ni šta da radim, kad mi se iznenada učinilo da čujem zvonjavu telefona.

Na trenutak nisam bio siguran; napregnuto sam osluškivao; a onda se ponovo oglasio: nerazgovetno i razvučeno, pomalo čudno. Nespretno sam kopao po ruševinama – okretao prašnjave dečje torbice i rančeve, trgavši ruke od vreljih stvari i krhotina slomljenog stakla, sve uznemireniji zbog toga kako bi mi tu i tamo noge upale u krhotine i zbog mekih, nepomičnih hrpa na rubu mog vidnog polja.

Čak i kada sam bio ubeđen da nisam ni čuo telefon, da me je prevarila zvonjava u ušima, nastavio sam mehanički da tražim, bez razmišljanja, poput robota. Među olovkama, ručnim torbama, novčanicima, slomljenim naočarima, hotelskim ključ-karticama, pudrijerama, parfemima i lekovima izdatim na recept (Rojtman, Andrea, alprazolam, 25 mg) iskopao sam privezak za ključeve u obliku džepne lampe i telefon koji nije radio (napunjen dopola, nema crtica), koje sam ubacio u najlonski ceger na rasklapanje koji sam našao u torbici neke žene.

Dahtao sam, gušeći se od prašine od maltera, a glava me je toliko užasno bolela da sam jedva video. Želeo sam da sednem, samo što nije imalo gde da se sedne.

A onda sam ugledao flašu vode. Pogled mi se brzo okrenuo nazad, lutajući preko pustoši dok je nisam ponovo ugledao, oko četiri-pet metara dalje, delom zatrpanu u gomili đubreta: samo nagoveštaj etikete, poznata nijansa ledenoplave.

Sa umrtvljenom tromošću, kao da gazim kroz sneg, počeo sam da se probijam i vrludam kroz krhotine, dok mi se đubre lomilo pod nogama uz oštro krckanje poput glečera. Ali nisam mnogo daleko stigao kad sam krajičkom oka video neku kretnju na podu, upadljivu usred mira, komešanje belog na belom.

Stao sam. A onda prišao još nekoliko koraka. Bio je to čovek, opružen na leđima i od glave do pete prekriven belom prašinom. Bio je toliko dobro kamufliran u krhotinama posutim pepelom da mi je bio potreban trenutak da jasno razaberem njegovo obličje: kreda na kredi, dok pokušava da se uspravi u sedeći položaj, poput statue oborene s postolja. Kad sam se približio, video sam da je star i vrlo slab, nalik na deformisanog grbavca; ono malo kose što je imao bilo je razduvano na glavi; jedna strana lica bila mu je istačkana gadnim opekotinama, a glava, iznad jednog uva, bila je lepljivi crni užas.

Stigao sam do mesta gde je ležao kada je – neočekivano brzo – izbacio ruku pobeletu od prašine i zgrabio me za šaku. Uspaničeno sam se trgao unazad, ali on me je samo još čvršće stegao, kašljući i kašljući uz neko bolesno krkljanje.

„Gde...?“, kao da je govorio. „Gde...?“ Pokušavao je da pogleda naviše u mene, ali glava mu se teško klatila na vratu, a brada mu je pala na grudi, pa je morao da pilji u mene ispod čela, poput lešinara. Ali njegove oči, na unakaženom licu, bile su inteligentne i očajne.

„Oh, bože“, rekao sam, sagnuvši se da mu pomognem, „čekaj, čekaj“, a onda sam stao, ne znajući šta da radim. Donja polovina njegovog tela ležala je iskrivljeno na podu poput gomile prljave odeće.

Hrabro se podupro rukama, pomerajući usne i još uvek pokušavajući da ustane. Zaudarao je na spaljenu kosu, spaljenu vunu. Ali donja polovina njegovog tela kao da je bila odvojena od gornje, nakašljao se i sručio nazad.

Pogledao sam oko sebe, pokušavajući da otkrijem gde sam, smušen od udarca u glavu, bez ikakvog osećaja za vreme, pa čak ni da li je dan ili noć. Bio sam zaprepašćen veličanstvenošću i opustelošću prostora – visoko, rastureno, potkrovlje, obloženo slojevima dima, nadimalo se poput zamršenog šatora tamo gde bi trebalo da bude plafon (ili nebo). I mada nisam imao pojma gde sam, niti zašto sam tu, bilo je nečeg polupoznatog u vezi sa ruševinama, nekakav filmski naboj u bleštanju osvetljenja za slučaj opasnosti. Na internetu sam video snimak hotela raznetog u vazduh u pustinji, gde su sobe nalik na ćelije saća u trenutku rušenja bile zaleđene baš u ovakvoj eksploziji svetla.

Tada sam se setio vode. Zakoračio sam unazad, tražeći svuda oko sebe, a onda mi je srce poskočilo kad sam ugledao prašnjavi blesak plavog.

„Slušajte” rekao sam, uzmičući. „Samo ću...”

Starac me je gledao pogledom istovremeno i punim nade i beznadežnim, poput izgadnelog psa, previše slabog da bi hodao.

„Ne – sačekajte. Vratću se.”

Poput pijanca, teturao sam se kroz đubre – krivudajući i probijajući se, gazeći visoko podižući kolena preko predmeta, batrgajući se kroz cigle i beton i cipele i ručne torbe i gomilu ugljenisanih komada koje nisam želeo pažljivije da pogledam.

Flaša je bila dve trećine puna i topla na dodir. Ali posle prvog gutljaja, moje grlo je preuzelo kontrolu i progutao sam više od polovine – plastičnog ukusa, mlaka kao voda za pranje sudova – pre nego što sam shvatio šta radim i naterao sebe da je zatvorim i stavim u torbu da je odnesem njemu.

Kleknuo sam pored njega. Kamenje mi se usecalo u kolena. Drhtao je, neujednačeno i hrapavo dišući; pogled mu se nije sreo sa mojim već je odlutao iznad, uznemireno prikovan za nešto što nisam video.

Posegao sam za vodom, kada je on pružio ruku ka mom licu. Pažljivo, svojim koščatim starim pljosnatim prstima, sklonio mi je kosu sa očiju i izvukao mi krhotinu stakla iz obrve, a onda me pomazio po glavi.

„De, de.” Glas mu je bio veoma slab, veoma hrapav, veoma srdačan, sa jezivim zviždanjem u plućima. Gledali smo se, jedan čudni, dugi trenutak koji nikada nisam zaboravio, zapravo, kao dve životinje koje se sreću u sumrak, tokom koga kao da mu je kroz oči preletela neka jasna, dopadljiva iskra i ugledao sam njegovo pravo biće – a on je, verujem,

ugledao mene. Na trenutak smo bili spojeni i brujali, kao dva motora na istom strujnom kolu.

Onda je ponovo klonuo, toliko mlitavo da sam mislio da je mrtav. „Evo”, rekao sam smeteno, podvukavši mu ruku pod rame. „Tako je bolje.” Podigao sam mu glavu kako sam najbolje mogao i pomogao mu da pije iz flaše. Uspeo je da popije samo malo, a najveći deo mu se slio niz bradu.

Ponovo je pao nazad. Preveliki napor.

„Pipa”, rekao je promuklim glasom.

Pogledao sam u njegovo opečeno, zacrvenelo lice, dirnut nečim poznatim u njegovim očima, koje su bile boje rđe i bistre. Već sam ga video. A video sam i devojčicu, brzi snimak, trenutak bistrine: obrve boje rđe, oči boje meda. Njeno lice odražavalo se u njegovom. Gde je ona?

Pokušavao je nešto da kaže. Ispucale usne su se pomerale. Želeo je da zna gde je Pipa.

Hriptaio je i hvatao vazduh. „Evo”, uznemireno sam rekao, „pokušajte da se ne pomerate.”

„Trebalo bi da ide vozom, mnogo je brže. Osim ako je ne dovezu kolima.”

„Ne brinite”, rekao sam, nagnuvši se bliže. Nisam brinuo. Neko će uskoro doći po nas, bio sam siguran u to. „Sačekaću dok ne dođu.”

„Vrlo si ljubazan.” Njegova šaka (hladna, suva poput praha) stegla se oko moje. „Nisam te video otkako si bio dečak. Poslednji put kad smo pričali, bio si skroz odrastao.”

„Ali ja sam Teo”, rekao sam, posle pomalo zbunjene pauze.

„Naravno da jesi.” Njegov pogled, kao i stisak njegove ruke, bio je nepokolebljiv i blag. „I napravio si najbolji izbor, siguran sam u to. Zar ne misliš da je Mocart mnogo lepši od Gluka?”

Nisam znao šta da kažem.

„Biće jednostavnije za vas dvoje. Tako su strogi prema vama deci na audicijama...” Kašalj. Usne oblivene krvlju, gustom i crvenom. „Nema druge prilike.”

„Slušajte...” Činilo mi se pogrešnim da ga pustim da misli da sam neko drugi.

„O, ali vi tako divno svirate, oboje. G-dur. Stalno mi prolazi kroz glavu. Lagano, lagano, dotakneš i pustiš...”

Otpevušio je nekoliko bezobličnih tonova. Pesma. Bila je to pesma.

„... I sigurno sam ti pričao, kako sam išao na časove klavira, kod stare jermenske gospođe? U palminom drvetu živio je zeleni gušter, zelen poput zelene bombone, voleo sam da ga posmatram... Bleskanje na simsu... Božićna svetla u bašti... *Du pays saint...* Dvadeset minuta pešačenja, ali činilo se kao kilometri...”

Na trenutak se ugasio; osetio sam kako mi njegov um izmiče, vrtložeci se i gubeći iz vida, kao list na površini potoka. A onda je nahrupio nazad i ponovo je bio tu.

„A ti! Koliko ti je sada godina?”

„Trinaest.”

„U *Lycée Français*?”

„Ne, moja škola je na Zapadnoj strani.”

„I bolje je tako, rekao bih. Svi ti časovi francuskog! Previše reči iz vokabulara za jedno dete. *Nom et pronom*, vrsta i rod. To je samo oblik sakupljanja insekata.”

„Molim?”

„’Kod Gropija’ su uvek pričali francuski. Sećaš se ’Gropija’? S prugastim suncobranom i sladoledom s pistaćima?”

Prugasti suncobran? Bilo mi je teško da razmišljam kroz glavobolju. Pogled mi je odlutao do dugačke rasekotine na njegovom temenu, zgrušane i tamne, poput rane nanete sekirom. Bio sam sve svesniji jezivih oblička nalik na tela klonulih u krhotinama, tamnih nejasnih trupala koja su nas nemo opkoljavala sa svih strana, svuda tama i tela nalik na krpene lutke, ali to je bila tama na kojoj si mogao da lebdiš, bilo je u njoj nečeg sanjivog, poput zapenušalog traga broda, koji se uskomeša, a onda iščezne na površini hladnog crnog okeana.

Iznenada je nešto zaista bilo pogrešno. Bio je budan i tresao me, mlatarajući rukama. Nešto je želeo. Pokušao je da se pridigne uz hrip-tavi uzdah.

„Šta je?”, pitao sam, trgavši se da razbistrim glavu. Hvatao je dah, uznemiren, cimajući me za ruku. Bojažljivo sam se uspravio i pogledao oko sebe, očekujući da ću videti neku novu opasnost kako nadire: otkaçene žice, požar, plafon koji samo što se nije srušio.

Zgrabio me za ruku i čvrsto je stegao. „Ne tamo”, uspeo je da kaže.

„Šta?”

„Ne ostavljaj ga. Ne.” Gledao je iza mene, pokušavajući da pokaže na nešto. „Nosi ga odavde.”

SADRŽAJ

I

Poglavlje 1	
DEČAK SA LOBANJOM	7
Poglavlje 2	
ČAS ANATOMIJE.....	57
Poglavlje 3	
PARK AVENIJA	75
Poglavlje 4	
LIZALICA S MORFIJUMOM	125

II

Poglavlje 5	
BADR EL DIN	213
Poglavlje 6	
VETAR, PESAK I ZVEZDE	295

III

Poglavlje 7	
RADNJA IZA RADNJE	379
Poglavlje 8	
RADNJA IZA RADNJE, NASTAVAK.....	413

IV

Poglavljje 9	
MOGUĆNOST U SVEMU.....	437
Poglavljje 10	
IDIOT	509

V

Poglavljje 11	
GOSPODSKI KANAL.....	647
Poglavljje 12	
ZBORNO MESTO.....	703
ZAHVALNICA	778
O AUTORKI	779

Dona Tart
ČEŠLJUGAR

Za izdavača
Dijana Dereta

Lektura
Vesna Crepuljarević

Korektura
Dijana Stojanović

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-321-4

Tiraž
1000 primeraka

Beograd, 2020.

Izdavač / Štampa / Plasman: **DERETA doo**, Vladimira Rolovića 94a,
11030 Beograd, tel./faks: 011.23.99.077; 23.99.078, **www.dereta.rs**
KNJIŽARA DERETA, Knez Mihailova 46, Beograd, tel.: 011.26.27.934, 30.33.503

CIP – Каталогизacija у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.111(73)-31

TART, Дона, 1963–

Češljugar / Dona Tart ; prevod sa engleskog Vesna Stojković. – 1. Deretino izd. –
Beograd : Dereta, 2020 (Beograd : Dereta). – 777 str. ; 24 cm. – (Biblioteka Supernova
/ [Dereta])

Prevod dela: The Goldfinch / Donna Tartt. – Tiraž 1.000. – O autorki: str. [779].

ISBN 978-86-6457-321-4

COBISS.SR-ID 21104649